

УДК 94(477)(082)

ББК 63.3(4Укр)я431

ШЗ7

Рекомендовано Вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Протокол №8 від 24 березня 2016 р.)

Рецензенти:

д.і.н., проф. Капелюшний В.П.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

д.і.н., проф. Мордвінцев В.М.

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

Шевченківська весна – 2016 : історія : матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених. / Редкол.: проф. І.К. Патриляк (голова), ас. І.Г. Адамська (заст. голови), О.Р. Магдич (відп. редактор) – К., - 2016. – 405 с.

У збірнику вміщено матеріали XIV Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2016: Історія», яка відбулась 6-8 квітня 2016 р. в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Збірник охоплює різні галузі історичної науки. Розрахований на студентів, аспірантів, викладачів вищої школи.

Редакційна колегія: О.Р. Магдич (відп. ред.); д.і.н., проф. І.К. Патриляк (голова), к.і.н., ас. І.Г. Адамська (заст. голови); д.і.н., проф. Г.Д. Казьмирчук, д.і.н., проф. Капелюшний; чл.-кор. НАНУ, д.і.н., проф. В.Ф. Колесник; к.і.н., доц. Котляров П.М., д.і.н., проф. А.П. Коцур; д.і.н., проф. Машевський О.П.; д.і.н., проф. В.М. Мордвінцев; к.і.н., доц. А.О. Руккас; д.і.н., проф. А.Г. Слюсаренко; д.і.н., проф. В.В. Ставнюк; д.і.н., проф. Р.В. Терпиловський; д.і.н., проф. М.Г. Щербак; д.і.н., проф. В.І. Яровий, к.і.н., ас. О.В. Чернишевич.

© Наукове товариство студентів та аспірантів, 2016

© Колектив авторів, 2016

© Надруковано:

ТОВ «Паперовий змії-ОПТ», 2016

ISBN 978-966-171-783-0

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Бурда В. Трансформація повноважень міських рад УСРР у другій половині 1920-х рр.	15
Гордійчук М. Сквирський кореспондент журналу «Основа»	18
Гребенник В. Міграції російських старообрядців до Стародубщини та створення перших слобід.....	21
Гуз Ю. До питання про організаторів і керівників Звенигородського повстання.....	24
Даниленко Р. Роль М. Кручинського у проведенні червоного терору у Волинській губернії в 1919 р.	27
Дацків П. Рудольф Вайгль: життя заради людства	29
Добріян Д. Розвиток традиції колекціонування творів Олександра Мурашка (з кін. XIX ст. – до сьогодення)	31
Житкова О. Діяльність Старокиївської парафії УАПЦ у м. Києві у сфері реформування церковної практики (1920-ті рр.).....	37
Льчишин С. Участь юнацтва ОУН в боротьбі за українську освіту та школу в Польщі у 1931-1937 рр.	40
Коваль А. Юнацькі роки та становлення особистості останнього Головнокомандувача УПА Василя Кука (1913-1934 рр.).....	44
Кругляк Д. Значення питання місцевого самоврядування під час конституційної кризи 1995 року	48

Кузьменко В. Базарна торгівля в повсякденному житті сільських жителів УРСР в повоєнні роки.....	50
Купчик О. Нові відомості про життя та діяльність Абульфата Талишинського (1885-1949 рр.).....	53
Куцик Р. Боротьба Російської імперії з ворожою агітацією на території Південно-Західного краю під час Першої світової війни: нормативно-правовий аспект.....	56
Лабудяк Я. Родина Трохимовських в історії села Великі Сорочинці 1773-1870 рр.....	59
Ладжун Ю. Національна ідентичність населення Закарпаття в 20-30 рр. ХХ ст.	63
Лоза А. Барон Станіслав Янович де Шодуар: нумізмат, колекціонер, громадський діяч.....	65
Лях М. Особливості проведення радянської політики українізації в робітничому середовищі.....	68
Маслюк О. Внесок українських вчених АН УРСР у розвиток медицини під час Другої світової.....	71
Медвідь В. Основні напрями залучення міжнародної технічної допомоги в Україні.....	73
Михалковська Є. Суспільно-політична діяльність дисидента Степана Кожум'яки.....	75
Оліяничук А. Мотиви відновлення козацьких контингентів	

реалізувати все задумане. Його двоє доньок Гуля і Деля продовжують проживати у батьківському домі [3].

Таким чином, видатний азербайджанський медик Абульфат Талишинський не закінчував Університету Св. Володимира. З нього був відрахований за політичну діяльність, а саме спробу створити «Всеросійську організацію студентів-мусульман». Ймовірно закінчив медичний факультет Харківського університету. В квітні 1917 р. повернувся на батьківщину. Вдалось з'ясувати, що в 1919 р. виконував обов'язки віце-консула УНР в Баку. В радянський час став відомим медиком-травматологом і ортопедом. Захистив кандидатську і докторську дисертації. Здобув вчені звання доцента і професора. Був одним із засновників Бакинського НДІ травматології і відновлювальної хірургії.

Список використаних джерел та літератури

1. Гасымлы М. Дж., Купчик О. Р., Дамиров А. У. Украинско-азербайджанские политические отношения: история и современность. – К., 2014. – 160 с.
2. Купчик О. Р., Дамиров А. У. Студенты-азербайджанцы города Киева в общественно-политической жизни Украины (1900–1917 гг.). – К., 2013. – 160 с.
3. Исмаилов Э. Э. Генеалогия Талышинских-Талышхановых // Баку. – 2001.

Руслан Куцки

Київський університет імені Бориса Грінченка

Боротьба Російської імперії з ворожою агітацією на території Південно-Західного краю під час Першої світової війни: нормативно-правовий аспект

Історія світових війн та сучасні події в Україні продемонстрували, що важливе місце у веденні успішної військової боротьби посідає саме інформаційний чинник. Проведення вдалої інформаційної політики та створення позитивної психологічної атмосфери в середині країни однозначно збільшує шанси на перемогу. Тому, під час Першої світової війни важливим завданням Російської імперії була боротьба з антивоєнною та антиурядовою пропагандою. Для його реалізації на загальнодержавному та місцевому рівнях була розроблена спеціальна нормативно-правова база, яка унеможливила поширення подібної агітації серед цивільного населення та військових.

Варто відзначити, що лише в останнє десятиліття науковці приступили до вивчення питань інформаційних процесів на території України під час Першої світової війни. Серед дослідників, які займалися зазначеною проблемою можна відзначити: О. Кириєнка [1], О. Куцьку [2] та Л. Питльовану [3]. Зауважимо, що запропонована нами тема ще не ставала предметом спеціального дослідження, що і визначає її актуальність.

19 липня 1914 р. Головнокомандуючий арміями Південно-Західного фронту генерал М. Іванов видав обов'язкову постанову, згідно з якою на території Південно-Західного краю заборонялося оголошення чи публічне поширення будь-яких свідчень, статей, повідомлень та чуток, котрі викликають вороже ставлення до уряду, посадових осіб, війська або військової частини. За невиконання зазначеного розпорядження передбачалося покарання у вигляді штрафу до трьох тисяч рублів або ж ув'язнення до трьох місяців [4, арк. 191–191 зв.]. Варто відзначити, що правова норма зазначеного документа стосувалася як цивільного населення, так і військових.

Важливим нормативно-правовим актом у боротьбі зі «шкідливою» агітацією був імператорський указ Миколи II від 20 липня 1914 р. про введення у дію тимчасового «Положення про військову цензуру» [5, арк. 290]. Відповідно до «Положення» в імперії встановлювалася повна та часткова військова цензура. Її головним завданням було не допустити під час війни оприлюднення і розповсюдження шляхом друку, поштово-телеграфних відносин і публічних виступів свідчень, що могли нашкодити воєнним інтересам держави [6, арк. 166]. Зрозуміло, що під заборону попадали перш за все відомості, що становили військову таємницю й носили антивоєнний та антивладний характер. Під контроль органів військової цензури були узяті всі тогочасні засоби масової інформації.

Особливе місце в інформаційній політиці імперської адміністрації відводилось боротьбі з поширенням ворожої пропаганди серед селянських мас. З серпня 1914 р. київський губернатор видав місцевій поліції циркуляр для боротьби із чутками та агітацією, які негативно впливають на настрої селян. У документі відзначалося: «...найближчим завданням чинів поліції є встановити особливо близькі відносини з сільським населенням, уважно прислухатися до його інтересів, повідомляючи його в межах можливості про навколишні події і негайно ж паралізувати шкідливі чулки, котрі проникають в його середовище...» [7, арк. 62]. Як бачимо, місцева поліція виступала не тільки в ролі силового та карального органу, але й була «джерелом» інформації для місцевого населення.

Варто зауважити, що відповідно до того ж циркуляру поліцейські чини стримували досить значні повноваження: «Кримінальний закон звільняє від відповідальності особу, котра прийняла заходи, що перевищують її повноваження, якщо подібна дія була викликана надзвичайними обставинами» [7, арк. 62 зв.]. Під такими обставинами малися на увазі початок війни та введення у регіоні воєнного стану. Отже, на законодавчому рівні було закріплено норму, згідно з якою поліції надавалось право застосовувати силу для протидії і боротьби з ворожою пропагандою.

Важливим місцем розповсюдження інформації революційного характеру виступало залізничне сполучення. Часто у вагонах поїздів агітатори вступали в дискусії із пасажирями, намагаючись налаштувати останніх проти влади та війни. Для боротьби із подібним явищем, 8 жовтня 1915 р. Окремим корпусом жандармів було видано місцевим поліцейським структурам спеціальний циркуляр, у якому відзначалося: «...у вагонах III класу з'являються агітатори,

котрі... в різкій формі критикують дії уряду і розповсюджують ідеї, які підривають авторитет влади... Приймаючи до уваги серйозність цієї ситуації... тимчасово командуючий корпусом наказав прийняти заходи для припинення подібної агітації...» [8, арк. 333–333 зв.].

Також владою було прийнято ряд заходів щоб контролювати інформацію, яка надходить до населення із закордону. 15 листопада 1915 р. Департамент поліції видав циркуляр, в якому зазначалося про необхідність прийняття усіх заходів для вилучення із обороту пересланих по пошті із Стокгольму в Росію відозв до російського народу, що закликають до укладання миру, протидіяти розпорядженням Головнокомандуючого тощо [9, арк. 296–296 зв.]. Крім того, з боку влади було взято під контроль епістолярні матеріали, які надсилалися із закордону. Наприклад, циркуляром київського губернатора від 7 жовтня 1914 р. було встановлено контроль за усіма листами, котрі надходили з Америки і були адресовані на ім'я сільських старостів та приватних осіб. Усі підозрілі матеріали мали бути конфісковані і направлені на перевірку до начальника місцевого губернського жандармського управління (далі – ГЖУ) [10, арк. 183].

Пріоритетним напрямком інформаційної політики російських імперських органів влади було здійснення заходів, спрямованих на боротьбу з антиураєною та антиурядовою пропагандою серед військових. 8 вересня 1914 р. Департамент поліції видав циркуляр, згідно з яким місцевим ГЖУ та офіцерам Окремого корпусу жандармів було наказано встановити повний контроль та заборону на здійснення революційними гуртками й пацифістськими товариствами антиурядової агітації в діючій армії, госпіталах, лазаретах та поїздах [7, арк. 136 зв.]. Для виконання зазначеного наказу місцевими охоронними структурами були видані власні розпорядження подібного характеру. Так, у приписі Волинського ГЖУ від 19 вересня відзначалося: «...революційні організації і пацифістські товариства... використовують широку доставку газет і журналів в діючу армію, в госпіталі і лазарети, а також у поїзда з ешелонами воїнів та пораненими, для розповсюдження прокламацій революційного та пацифістського характеру, шляхом вставляння їх в газетні листки і в журнали... у випадку знаходження означених видань, такі негайно представляти мені» [11, арк. 49].

Відповідно до наказу начальника Штабу КВО від 14 жовтня 1914 р. в армію та місцеві лазарети й госпіталі дозволялось поставляти видання лише правого та релігійно-марального спрямування [12, арк. 92]. Усі інші матеріали, які могли хоча б найменшим чином негативно вплинути на погляди солдатів та поранених, категорично заборонялися.

29 травня 1915 р. Департамент поліції видав циркуляр, в якому повідомлялося про те, що в армії почастишали випадки здачі солдатів у полон і причиною цього є пропаганда, яка ведеться серед рядових, що відправляються для поповнення військових частин. Документ зобов'язував місцевих жандармів прийняти усі заходи, щоб призупинити подібну пропаганду [7, арк. 281–281 зв.].

Незважаючи на складне становище на початку 1917 р., імперські органи влади продовжували здійснювати посилений контроль за інформаційним

середовищем. 20 січня 1917 р. начальником КВО було видано обов'язкову постанову, відповідно до якої заборонявся осудження та зневажливе ставлення до російської армії і її командирів, а також вихвалання дій ворожих військ і державних порядків воюючих з Росією країн [13, арк. 30].

Таким чином, одним із важливих завдань Російської імперії в умовах Першої світової війни було унеможливити поширення серед населення українських губерній Південно-Західного краю антивоєнної та антиурядової інформації. Для його реалізації на загальнодержавному та місцевому рівнях було розроблено спеціальну нормативно-правову базу, основу якої становили такі види законодавчих актів як накази, циркуляри, постанови та розпорядження. Відповідно до них, основні обов'язки контролю за інформаційними процесами та ведення боротьби з ворожою пропагандою було покладено на органи військової цензури та місцеву жандармерію. Згідно із законними актами в умовах війни поліція отримувала значні повноваження, які дозволяли їй за потреби застосовувати силу.

Список використаних джерел та літератури

1. Кириєнко О. Ю. Діяльність органів військової цензури 1914–1917 рр.: історико-правові аспекти / О. Ю. Кириєнко // Український історичний збірник. – 2009. – Вип. 12. – С. 160–166.
2. Куцька О. М. Воєнна пропаганда періоду Першої світової війни / О. М. Куцька // Перша світова війна у військово-історичному вимірі (до 100-річчя події): Збірка матеріалів Міжнародного наукового форуму (26–28 червня 2014 р., м. Львів) / [Укладачі: Ю. В. Бураков, О. С. Івахів]. – Львів: АСВ, 2014. – С. 188–191.
3. Питльована Л. Інформаційно-психологічне забезпечення російської воєнної кампанії в Галичині під час Першої світової війни / Л. Питльована // Воєнна історія Галичини та Закарпаття: матеріали Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції (15 квітня 2010 р., м. Львів) / [Від. ред.: В. В. Карпов, В. І. Горелов, І. В. Мороз]. – К., 2010. – С. 153–158.
4. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (Далі – ЦДАК України). – Ф. 295. – Оп. 1. – Спр. 2. – 248 арк.
5. ЦДАК України. – Ф. 316. – Оп. 1. – Спр. 21. – 375 арк.
6. ЦДАК України. – Ф. 442. – Оп. 864. – Спр. 296. – 238 арк.
7. ЦДАК України. – Ф. 278. – Оп. 1. – Спр. 221. – 640 арк.
8. ЦДАК України. – Ф. 1335. – Оп. 1. – Спр. 972. – 534 арк.
9. ЦДАК України. – Ф. 1335. – Оп. 1. – Спр. 1775. – 342 арк.
10. ЦДАК України. – Ф. 278. – Оп. 1. – Спр. 229. – 251 арк.
11. ЦДАК України. – Ф. 1601. – Оп. 2. – Спр. 1. – 412 арк.
12. ЦДАК України. – Ф. 316. – Оп. 1. – Спр. 22. – 126 арк.
13. ЦДАК України. – Ф. 317. – Оп. 1. – Спр. 6059. – 126 арк.